

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2025. № 10.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.10.46>

УДК 332.1

Ю. В. Теслюк,

*д. філос. з економіки, доцент кафедри економіки,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4855-7281>

Г. В. Теслюк,

*к. т. н., доцент кафедри тракторів і сільськогосподарських машин,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет*

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4541-5720>

О. С. Пушка,

*к. т. н., проректор з науково-педагогічної роботи та розвитку
інфраструктури, доцент кафедри агроінженерії,*

Уманський національний університет

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-6481-8536>

Н. А. Сова,

*к. т. н., доцент кафедри харчових технологій,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4750-2473>

**ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПЕРЕРОБКИ МАЛОПОШИРЕНИХ
(НІШЕВИХ) ОЛІЙНИХ КУЛЬТУР В АГРОСЕКТОРІ УКРАЇНИ**

Yu. Tesliuk,

*PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Economics,
Dnipro State University of Agrarian and Economics*

H. Tesliuk,

*PhD, Associate Professor Department of tractors and agricultural machinery,
Dnipro State University of Agrarian and Economics*

O. Pushka,

*PhD, Vice-Rector for Scientific and Pedagogical Work and Infrastructure
Development, Associate Professor of the Department of Agroengineering,
Uman National University*

N. Sova,

*PhD, Associate Professor of the Department of Food Technologies,
Dnipro State University of Agrarian and Economics*

ECONOMIC POTENTIAL OF PROCESSING MINORLY COMMON (NICHE) OIL CROPS IN THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE

У сучасних умовах глобалізації та зростання попиту на екологічно чисту, функціональну та нішеву продукцію зростає актуальність дослідження альтернативних напрямів розвитку аграрного сектору України. Одним із перспективних напрямів є вирощування та переробка малопоширених (нішевих) олійних культур, таких як розторопша, амарант, коноплі, сафлор, кунжут, льон олійний, чорний кмин тощо. Ці культури мають значний потенціал як з економічної точки зору, так і в контексті експортної привабливості, здорового харчування та розвитку органічного виробництва.

У статті досліджено економічні передумови та можливості розвитку ланцюгів створення доданої вартості шляхом переробки нішевих олійних культур. Проведено аналіз ринкових трендів, конкурентних переваг та бар'єрів виходу на внутрішній і зовнішній ринки. Окрему увагу приділено

оцінці доцільності інвестицій у малі та середні підприємства з переробки цієї сировини.

Також у роботі розглянуто перспективи розвитку кооперації між малими виробниками, роль державної підтримки та можливості інтеграції до глобальних ланцюгів постачання через еко- та гастрономічний маркетинг. Запропоновано практичні рекомендації щодо підвищення економічної ефективності переробки та просування продукції з нішевих олійних культур на українському та міжнародному ринках.

Розвиток цього напрямку є надзвичайно важливим для зміцнення продовольчої безпеки, підвищення конкурентоспроможності українського агросектору та диверсифікації агровиробництва в умовах змін клімату, економічної нестабільності та зростаючої потреби в сталих джерелах доходу для фермерських господарств. Розширення переробки малопоширених олійних культур сприятиме створенню нових робочих місць у сільській місцевості, розвитку малого і середнього підприємництва та нарощенню експортного потенціалу України.

Крім того, нішеві олійні культури можуть стати потужним інструментом для регіонального розвитку та ревіталізації сільських територій, зокрема завдяки активізації кооперативного руху, формуванню коротких ланцюгів постачання та залученню молоді до аграрного бізнесу. Таким чином, підтримка цього сегменту є вагомим внеском у формування інноваційної, конкурентоспроможної та соціально орієнтованої моделі аграрного сектору в Україні.

In the current conditions of globalization and the growing demand for environmentally friendly, functional and niche products, the relevance of researching alternative directions for the development of the agricultural sector of Ukraine is increasing. One of the promising directions is the cultivation and processing of rare (niche) oilseeds, such as milk thistle, amaranth, hemp, safflower, sesame, oilseed flax, black cumin, etc. These crops have significant

potential both from an economic point of view and in the context of export attractiveness, healthy nutrition, and the development of organic production.

The article examines the economic prerequisites and opportunities for the development of value chains through the processing of niche oilseeds. An analysis of market trends, competitive advantages, and barriers to entry into domestic and foreign markets is conducted. Special attention is paid to assessing the feasibility of investments in small and medium-sized enterprises for the processing of this raw material.

The paper also examines the prospects for the development of cooperation between small producers, the role of state support, and the possibilities of integration into global supply chains through eco- and gastronomic marketing. Practical recommendations are proposed for increasing the economic efficiency of processing and promoting niche oilseed products on the Ukrainian and international markets.

The development of this area is extremely important for strengthening food security, increasing the competitiveness of the Ukrainian agricultural sector, and diversifying agricultural production in the face of climate change, economic instability, and the growing need for sustainable sources of income for farms. Expanding the processing of rare oilseed crops will contribute to the creation of new jobs in rural areas, the development of small and medium-sized businesses, and the growth of Ukraine's export potential.

In addition, niche oilseed crops can become a powerful tool for regional development and revitalization of rural areas, in particular through the activation of the cooperative movement, the formation of short supply chains, and the involvement of youth in agribusiness. Thus, supporting this segment is a significant contribution to the formation of an innovative, competitive and socially oriented model of the agricultural sector in Ukraine.

Ключові слова: економіка, потенціал, нішеві олійні культури, переробка, аграрний сектор, маркетинг, агробізнес України.

Keywords: economy, potential, niche oilseed crops, processing, agricultural sector, marketing, agribusiness of Ukraine.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасний стан аграрного сектору України характеризується потребою у глибокій трансформації структури виробництва, зокрема в напрямі диверсифікації культур та нарощування доданої вартості шляхом розвитку переробки. В умовах глобальної конкуренції, зміни клімату, нестабільної логістики та переорієнтації експортних потоків особливої актуальності набуває впровадження інноваційних підходів до використання ресурсів, зокрема через розвиток сегменту нішевих (малопоширених) олійних культур. Серед таких культур - сафлор, коноплі, розторопша, амарант, льон олійний, кунжут, чорний кмин та інші, які мають високий потенціал як для внутрішнього споживання, так і для експорту, особливо у вигляді продуктів глибокої переробки (олії, макухи, борошна, косметичних або функціональних інгредієнтів).

Однак, незважаючи на наявні агрокліматичні переваги України, розвиток переробки нішевих культур стримується низкою об'єктивних та суб'єктивних чинників. До основних проблем слід віднести відсутність усталеного ринку сировини, нестачу інвестицій у переробні підприємства малого та середнього бізнесу, нерозвинуту систему кооперації, низьку обізнаність виробників про технологічні та маркетингові можливості, а також обмежений доступ до міжнародних стандартів якості та сертифікації. Водночас, саме продукти переробки таких культур здатні формувати нішеву цінність на ринку, генерувати вищу прибутковість та забезпечити аграрному сектору України стабільний розвиток.

Таким чином, постає важливе наукове та практичне завдання - розробка економічно обґрунтованих підходів до стимулювання розвитку переробки

нішевих олійних культур, оцінка її потенціалу в контексті формування конкурентних переваг аграрного сектору та посилення експортного потенціалу країни. Це вимагає комплексного аналізу сучасного стану галузі, вивчення кращих міжнародних практик, визначення ефективних моделей взаємодії виробників, переробників і споживачів, а також створення сприятливого інституційного середовища для розвитку цієї стратегічно важливої підгалузі агропромислового комплексу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку виробництва та переробки нішевих (малопоширених) олійних культур в Україні набуває все більшого значення у зв'язку з потребою аграрного сектору у диверсифікації, підвищенні ефективності та орієнтації на ринки з високою доданою вартістю. У наукових колах активно обговорюються як економічні, так і маркетингові аспекти цієї тематики, адже саме науковці здатні надати теоретичне обґрунтування й сформулювати практичні рекомендації для розвитку переробної галузі, посилення конкурентних переваг українських виробників та розширення експортного потенціалу.

Вагомий внесок у дослідження аграрної економіки, нішевих ринків і технологій переробки зробили як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, зокрема: В. Андрійчук, О. Бородіна, М. Лупенко, І. Прокопа, О. Шубравська, В. Юрчишин, А. Гайдуцький, В. Савчук, а також закордонні дослідники - М. Портер, Д. Норт, Дж. Дейвіс, Л. Вілкінсон, Дж. Гарднер та інші. Окрему увагу до вивчення економічної ефективності вирощування та переробки малопоширених культур в агросистемах України приділяють Інститут аграрної економіки НААН України, профільні аграрні університети, аналітичні центри при Мінагрополітики. Інститут біоенергетики Вінницького НАУ вивчає виробництво біодизеля з ріпаку - наявний ланцюг обрахунків показує, що агрегування переробки може забезпечити економічну й екологічну доцільність.

Попри наявність теоретичних напрацювань і окремих емпіричних досліджень, залишається недостатньо вивченим і нечітко окресленим комплекс практичних інструментів щодо економічної доцільності

масштабування переробки нішевих олійних культур, механізмів стимулювання інвестицій у цей сегмент, а також ефективних стратегій маркетингового просування продуктів їхньої переробки на зовнішні та внутрішні ринки. Особливої уваги потребує подальше дослідження питань формування стійких ланцюгів доданої вартості, побудови коопераційних моделей та розробки адаптованих до українських реалій бізнес-моделей для виробників і переробників нішевої продукції.

Останні дослідження підтверджують наявність реальних економічних, технологічних і ринкових передумов для розвитку переробки нішевих олійних культур. Цей напрямок підтримується як державним, так і науковим інтересом, має потенціал для експорту з високою доданою вартістю та відповідає глобальним трендам сталого розвитку.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). З огляду на актуальність розвитку переробки малопоширених (нішевих) олійних культур як одного з перспективних напрямів підвищення ефективності аграрного виробництва в Україні, метою даної статті є комплексне дослідження економічного потенціалу цього сегменту агропромислового комплексу. Основна увага зосереджена на виявленні ключових чинників, що впливають на доцільність і прибутковість переробки нішевих культур, а також на формуванні рекомендацій для подальшого розвитку цього напрямку з урахуванням наукових підходів та практичних потреб ринку.

Для досягнення поставленої мети у статті визначено такі завдання:

1. Проаналізувати сучасний стан вирощування та переробки малопоширених олійних культур в Україні;
2. Визначити економічні переваги та ризики, пов'язані з розвитком нішевої переробної діяльності в аграрному секторі;
3. Оцінити потенціал внутрішнього та зовнішнього ринків для реалізації продуктів переробки нішевих культур;
4. Дослідити чинники, які стримують інвестування та масштабування переробки нішевої сировини;

5. Визначити ефективні механізми підтримки та стимулювання розвитку підприємств, що спеціалізуються на переробці нішевих культур;

6. Розробити практичні рекомендації для аграрного бізнесу, державних органів та інституцій розвитку щодо активізації цього напрямку з урахуванням національних пріоритетів і глобальних ринкових трендів.

Таким чином, стаття покликана надати теоретично обґрунтовану та практично значущу базу для прийняття управлінських рішень щодо розвитку переробки нішевих олійних культур як нового драйвера агроекономічного зростання України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток напрямку переробки малопоширених олійних культур є стратегічно важливим не лише з точки зору економіки, а й для досягнення цілей сталого розвитку, підвищення екологічної відповідальності та адаптації сільського господарства до нових глобальних викликів. Україна має значні природно-кліматичні ресурси та аграрний потенціал, що дозволяє ефективно вирощувати низку нішевих культур, придатних до посушливих умов, бідних ґрунтів або органічного землеробства. Інновації в технологіях переробки та зростаючий попит на натуральні олії, функціональні продукти харчування, косметику та фармацевтику відкривають широкі можливості для підприємництва та експорту з високою доданою вартістю.

На сьогодні найбільш поширеними нішевими олійними культурами в Україні є льон, гірчиця, сафлор, ріжій, чорнушка, коноплі, амарант, рицина тощо. Ці культури характеризуються високою біологічною цінністю, стійкістю до кліматичних змін, придатністю до вирощування в умовах органічного землеробства та широким спектром використання в харчовій, фармацевтичній, косметичній і ветеринарній галузях, знаходять застосування в різних галузях як в Україні, так і за кордоном. Нижче наведено огляд основних напрямів використання цих продуктів (таблиця 1).

Таблиця 1. Основні продукти переробки та їх застосування

№	Продукт переробки	Рослинна сировина	Застосування
1	Харчова олія	Льон	Омега-3, дієтичне харчування, косметика
		Гірчиця	Кулінарія, харчова промисловість
		Рижій	Харчова промисловість, біопаливо
		Коноплі	Харчові продукти, косметика
2	Борошно та білкові концентрати	Льон	Макуха з 38% білка - кормова добавка
		Рижій	Насіння з 25-32% білка - джерело рослинного білка
3	Клітковина	Льон	Лушпиння для виготовлення паливних брикетів
4	Обрушене насіння	Коноплі	Конопляне молоко, борошно, інші харчові продукти
5	Корми	Льон	Макуха - білкова добавка у корми
		Рижій	Шрот у кормовій промисловості
6	Біопаливо	Рижій	Біодизель, зменшення викидів вуглецю до 80%
		Рицина	Авіаційна, хімічна, металообробна промисловість

Джерело: сформовано автором на основі [4, 5]

Географія використання технічних культур охоплює як національний, так і міжнародний досвід вирощування та переробки таких культур, як льон, рижій, гірчиця та коноплі. В Україні вони активно використовуються для отримання олії, білкових концентратів, біопалива та кормів. У світі ці культури також мають значний економічний потенціал: наприклад, у США та Канаді рижій застосовується в біоенергетиці й тваринництві, а в Європі його продукція визнана традиційною. Представлена таблиця 2 ілюструє основні напрями використання культур у різних країнах.

Таблиця 2. Географія використання продуктів переробки нішевих олійних культур

№	Країна / Регіон	Культура	Основні продукти переробки	Сфери використання
1	Україна	Льон	Олія, макуха, клітковина	Харчова промисловість, корми, паливні брикети
2		Рижій	Олія, шрот	Біопаливо, кормова промисловість
3		Гірчиця	Олія	Харчова промисловість, органічне добриво
4		Коноплі	Олія, борошно, макуха, очищене насіння	Харчова промисловість, косметика, корми
5	Канада	Рижій	Олія, шрот	Харчова промисловість, кормова база
6	США	Рижій	Олія	Біопаливо (авіація, дизель), інноваційні енергоносії
7	ЄС та Велика Британія	Рижій	Олія	Традиційна харчова продукція, косметика
8	Німеччина	Льон	Олія, волокно	Харчування, текстиль, фармацевтика
9	Франція	Коноплі	Волокно, насіння, олія	Біобудівництво, харчова галузь, медицина
10	Індія	Гірчиця	Олія, гірчичне борошно	Кулінарія, аюрведична медицина, натуральні пестициди
11	Китай	Коноплі	Волокно, насіння, олія	Текстиль, фармацевтика, біокомпозити
12	Австралія	Льон	Олія, макуха	Харчова промисловість, тваринництво

Джерело: сформовано автором на основі [3, 4]

Продукти переробки нішевих олійних культур мають широке застосування в харчовій, кормовій, косметичній та енергетичній галузях. Їх використання сприяє розвитку сталого сільського господарства та зменшенню залежності від традиційних джерел енергії. Економічний аналіз показує, що переробка таких культур забезпечує значно вищу додану вартість порівняно з продажем сировини. Наприклад, вартість літра холодно пресованої олії розторопші у роздрібному продажі може у 5–7 разів перевищувати вартість насіння. При цьому рентабельність мікропереробних підприємств, за сприятливих умов збуту, може перевищувати аналогічні показники традиційної переробки соняшнику чи сої.

Дослідження ринкової кон'юнктури показало зростаючий інтерес споживачів до функціональних та натуральних продуктів, у тому числі нішевих олій, безглютенового борошна, протеїнових добавок на основі амаранту, льону чи гарбуза. Це створює умови для формування нових ринків збуту - не лише в межах України, а й у країнах ЄС, Азії та Близького Сходу.

В таблиці 3 систематизовано підприємства України, які займаються переробкою нішевих олійних культур.

Таблиця 3. Суб'єкти агропереробки нішевих (малопоширених) олійних культур в Україні

Культура	Підприємство / Локація	Продукція та напрямки використання	Примітки
Коноплі	Ukrainian Hemp , Черкаська обл.	Волокно, костра, насіння, целюлоза для пакування	Завод з інвестиціями €2 млн; поставки до ЄС
	Hempy UA , Рівненська обл.	Текстиль, харчова продукція, біопластик, біопаливо	Індустріальний парк на 42 га; інвестиції €119 млн
	Ma'Rijany Hemp Company , Житомирська обл.	Волокно, треста, шпагат	Потужність 14 тис. т трести/рік; запуск у березні 2025
	Linen of Desna , Сумська обл.	Волокно, шпагат, мотузки, паливні брикети	Повний цикл: вирощування, переробка, виробництво
	Десналенд , Сумська обл.	Олія, протеїн, борошно, клітковина, печиво, батончики	Комплексна переробка насіння; експортні контракти
Льон	Ecoliya , Вінницька обл.	Харчова та косметична олія з льону, гірчиці, конопель	Виробництво екологічних олій холодного віджиму
	Лінен оф Десна , Сумська обл.	Волокно, шпагат, мотузки, паливні брикети	Повний цикл: вирощування, переробка, виробництво
	ПАТ «Ніжинський жировий комбінат» , Чернігівська обл.	Харчова олія	Один з основних споживачів льону в харчовій промисловості
	ПАТ «Ніжинський жировий комбінат» , Чернігівська обл.	Гірчична олія	8% ринку переробки гірчиці в Україні
	ПАТ «Київський МЗ» , м. Київ	Гірчична олія	3% ринку переробки гірчиці в Україні
Амарант	Понад 50 підприємств по Україні	Амарантова олія, борошно, крупа, протеїн	Зростаючий експортний потенціал; стабільні ціни на сировину

Джерело: сформовано автором на основі [3, 4, 5]

Також було проаналізовано та систематизовано підприємства за межами України, які займаються переробкою нішевих олійних культур, таких як льон, гірчиця, сафлор, рижій, чорнушка, коноплі, амарант, рицина тощо (табл. 4).

Таблиця 4. Переробка нішевих олійних культур: підприємства світу

Країна / Регіон	Підприємство / Локація	Культура	Продукція та напрямки використання	Примітки
Франція / Польща	Safilin	Льон, коноплі	Пряжа, тканини, композити для транспорту, будівництва, меблів	Заснована у 1778 році; виробництво у Франції та Польщі; впровадження інновацій у переробку льону та конопель
Франція / ЄС	Avril Group	Гірчиця, ріпак, соняшник	Харчові олії (Lesieur, Puget), біодизель (Diester), кормові шроти, олеохімія	Найбільший виробник харчових олій у Франції; лідер у виробництві біодизелю в ЄС
США (Монтана)	Sustainable Oils	Рижій	Біодизель, авіаційне паливо, кормовий шрот	Світовий лідер у виробництві рижію для біопалива; постачання для ВМС США; понад 65 тис. акрів посівів
США (Монтана)	AeroCamelina	Рижій	Харчова олія, добавки для тварин, корми	Вирощування та переробка рижію з 2006 року; виробництво омега-3 продуктів для тварин
США (Монтана)	Camelina Sun	Рижій	Харчова олія, харчові добавки	Вирощування та переробка рижію з 2019 року; виробництво харчових добавок
Нідерланди / Румунія / Німеччина	HempFlax	Коноплі	Волокно, ізоляція, підстилки для тварин, текстиль	Заснована у 1993 році; власні ферми; виробництво широкого спектру конопляної продукції
Нідерланди / Україна	Dunagro	Коноплі	Волокно для текстилю, паперу, автомобільної та будівельної промисловості	Понад 25 років досвіду; виробництво біокомпозитів та ізоляційних матеріалів

Продовження таблиці 4.

Країна / Регіон	Підприємство / Локація	Культура	Продукція та напрямки використання	Примітки
Німеччина	BaFa	Коноплі, льон, джут	Текстиль, ізоляція, біокомпозити	Заснована у 1996 році; спеціалізація на натуральних волокнах; виробництво для автомобільної промисловості
Румунія	Canah International	Коноплі	Насіння, олія, білковий порошок, волокно	Найбільший переробник конопляного насіння в Європі; власні ферми та переробні потужності
Литва	Natural Fiber	Коноплі	Волокно, пряжа	Сучасний завод з переробки конопель; інвестиції понад 8 млн євро; орієнтація на текстильну промисловість
Індія / США / Канада / ЄС	Verbio SE	Ріпак, пшениця, кукурудза, солома	Біоетанол, біогаз, бiodизель	Виробництво біопалив та хімічних продуктів з олійних культур; присутність у кількох країнах

Джерело: сформовано автором на основі [3, 4, 5]

Ці підприємства демонструють широкий спектр застосування нішевих олійних культур у харчовій, кормовій, текстильній, будівельній та енергетичній галузях. Їх діяльність сприяє розвитку сталого сільського господарства та зменшенню залежності від традиційних джерел енергії. Такі приклади доводять практичну життєздатність цього напрямку за умови правильної маркетингової стратегії, кооперації та орієнтації на якість.

Орієнтовні оптові ціни на продукти переробки нішевих олійних культур в Україні на кінець 2024 - початок 2025 року відображають актуальні ринкові тенденції в агропереробній сфері (табл.5). На основі проведеного аналізу сформовано приблизні дані щодо вартості основних продуктів, таких як олії, макуха, білкові концентрати та інші похідні, що виробляються з льону, рижю, гірчиці й конопель. Ця інформація може бути корисною для

аграріїв, інвесторів, переробників і освітян, які аналізують економічний потенціал нішевого сегменту олійних культур.

Таблиця 5. Цінова політика продуктів переробки нішевих олійних культур в Україні на кінець 2024р. - початок 2025р.

Продукт переробки	Культура	Орієнтовна ціна (грн/т)*	Орієнтовна ціна (USD/т)	Джерело / Примітки
Харчова олія	Гірчиця	22 000 - 32 000	~600 - 870	Закупівельна ціна на гірничну олію
	Льон	~35 000	~950	Закупівельна ціна на лляну олію
	Соняшник	~46 385	~1 314	Середня ціна виробників на соняшникову олію
Борошно / шрот	Льон	~12 000 - 15 000	~325 - 410	Оцінка на основі вартості шроту
	Гірчиця	~10 000 - 13 000	~270 - 350	Використовується як органічне добриво та кормова добавка
Білковий концентрат	Коноплі	~50 000 - 65 000	~1 350 - 1 750	Високий попит у харчовій промисловості; ціни залежать від якості
	Амарант	~45 000 - 60 000	~1 220 - 1 630	Використовується в дієтичному харчуванні
Клітковина	Льон, коноплі	~20 000 - 25 000	~540 - 680	Використовується в харчовій промисловості та як дієтична добавка
Обрушене насіння	Коноплі, амарант	~18 000 - 22 000	~490 - 600	Використовується в харчовій промисловості та для виробництва олії
Корми / шрот	Гірчиця, льон	~8 000 - 12 000	~220 - 325	Використовується як кормова добавка для тварин
Біопаливо (біодизель)	Рижій, сафлор	~28 000 - 35 000	~760 - 950	Виробництво біодизелю; ціни залежать від технології переробки та обсягів виробництва

*Курс валют враховано станом на кінець 2024 року

Джерело: сформовано автором на основі [3, 4, 5]

Графік (рис.1) ілюструє динаміку оптових цін на основні види продукції, що отримуються в результаті переробки льону, рижію, гірчиці та конопель. Ці дані дозволяють порівняти вартість олій, макухи, шроту та білкових концентратів, а також виявити економічно вигідні напрями агровиробництва в умовах українського ринку.

Рис.1 Цінова політика на продукти переробки нішевих олійних культур (грн/т)

Разом з тим, за результатами аналізу було виявлено низку бар'єрів, що стримують розвиток цієї галузі:

- Інфраструктурні обмеження: більшість нішевих культур потребують спеціалізованого обладнання для обробки та зберігання, яке доступне лише обмеженій кількості виробників.

- Недостатня ринкова інтеграція: через невеликі обсяги виробництва важко сформувати стабільні партії для промислової переробки або експорту.

- Обмежений доступ до фінансування: підприємства малого та середнього бізнесу мають труднощі з залученням інвестицій через високий ризик і брак гарантій реалізації продукції.

- Відсутність національних стандартів та класифікацій: ускладнюється сертифікація та вихід на міжнародні ринки, особливо в сегменті органічної продукції.

Інвестиції у малі та середні підприємства з переробки нішевих олійних культур є доцільними, особливо в регіонах з розвиненим сільським господарством та логістикою. Основні умови успіху - локалізованість,

кооперація з фермерами, орієнтація на нішеві ринки (органіка, харчові інновації, косметика, біопаливо) і інвестиції в якість та бренд (табл.6).

Таблиця 6. Оцінка доцільності інвестицій у МСП з переробки нішевих олійних культур

Категорія	Опис / Пояснення
1. Ринкові передумови	<ul style="list-style-type: none"> - Зростаючий попит на продукти здорового харчування, косметики, біопалива та органічного виробництва створює стійкий внутрішній і зовнішній ринок для олії, макухи, білкових концентратів і клітковини - Тренд на нішевість і екологічність - льон, рижій, гірчиця й коноплі сприймаються як «здорові» і «зелені» культури, що підвищує їхню конкурентоспроможність - Недостатня переробна інфраструктура у багатьох регіонах України відкриває простір для входу нових гравців
2. Переваги для МСП	<ul style="list-style-type: none"> - Невеликі обсяги сировини - висока маржинальність: навіть на малій площі можна вирощувати цінну культуру з високою рентабельністю - Гнучкість у зміні профілю - одне підприємство може обслуговувати кілька культур завдяки схожості технологічних процесів - Наявність держпідтримки та донорських програм, зокрема щодо переробки, органічного виробництва, «зелених» технологій
3. Ризики	<ul style="list-style-type: none"> - Сезонність та нестабільність ринку: ціни на нішеву продукцію можуть коливатися залежно від врожаю та попиту - Потреба у сертифікації та контролі якості - особливо для експорту або використання в харчовій і косметичній галузі - Обмежений доступ до якісної сировини в окремих регіонах: інвестиції доцільні лише там, де є виробнича база або потенціал для контрактного вирощування
4. Економічні орієнтири	<ul style="list-style-type: none"> - Собівартість виробництва залежить від масштабів підприємства, рівня автоматизації, вартості сировини та енергоресурсів. Для малих і середніх підприємств вона залишається відносно доступною завдяки простим технологіям переробки та можливості локалізації. - Цінова політика на готову продукцію формується під впливом ринкового попиту, ступеня переробки (від сировинного продукту до високоякісного концентрату), сезонності та кон'юнктури на зовнішніх ринках. Нішеві продукти часто мають високу додану вартість, особливо в сегментах здорового харчування, органіки, косметики та біоенергетики. - Рентабельність діяльності значною мірою залежить від диверсифікації продукції (олія, шрот, макуха, білкові концентрати, клітковина), оптимізації логістики та наявності стабільних каналів збуту (включно з експортом). В умовах грамотно побудованої бізнес-моделі можливе досягнення стійкого рівня прибутковості навіть у невеликих обсягах виробництва. - Фінансові ризики можуть бути мінімізовані за рахунок участі у кооперативних об'єднаннях, отримання грантової підтримки, впровадження органічної сертифікації та розвитку брендованої продукції.

Джерело: сформовано автором на основі [2, 5, 7]

Загалом результати дослідження підтверджують економічну доцільність розвитку переробки малопоширених олійних культур як ефективного інструменту підвищення прибутковості аграрного виробництва, активізації малого бізнесу в сільській місцевості та зростання експортного потенціалу України.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Результати проведеного дослідження свідчать про високий, проте ще недостатньо реалізований економічний потенціал переробки малопоширених (нішевих) олійних культур в аграрному секторі України. В умовах посилення глобальної конкуренції, зміни клімату, необхідності імпортозаміщення та орієнтації на продукти з високою доданою вартістю, розвиток цього напрямку може стати важливим чинником підвищення стійкості та інноваційності вітчизняного агровиробництва. Розширення обсягів вирощування та переробки таких культур як розторопша, сафлор, амарант, льон олійний, чорний кмин та інші, дозволяє не лише диверсифікувати агропромислове виробництво, а й створює нові можливості для експорту, залучення інвестицій, розвитку кооперації та створення робочих місць у сільській місцевості.

Водночас, ефективне освоєння цього потенціалу потребує комплексного підходу, зокрема: стимулювання наукових досліджень у сфері агротехнологій і переробки, розробки галузевих стандартів якості, створення спеціалізованих інфраструктурних об'єктів (логістичних, переробних кластерів), підвищення обізнаності виробників щодо ринкових перспектив та маркетингових стратегій. Окрему роль відіграє формування сприятливого інституційного середовища, включаючи механізми державної підтримки, доступ до фінансування, розвиток аграрних інновацій та екологічного підприємництва.

Перспективи подальших наукових розвідок у цьому напрямі доцільно пов'язувати з:

- поглибленим аналізом ефективності різних моделей кооперації між вирощуванням і переробкою нішевих культур;
- дослідженням глобальних трендів споживання таких продуктів у харчовій, фармацевтичній, косметичній галузях;
- розробкою регіональних стратегій розвитку мікропереробки з урахуванням кліматичних, логістичних і ринкових факторів;
- оцінкою екологічного ефекту від інтеграції нішевих культур у сівозміни.

Таким чином, переробка нішевих олійних культур є перспективним вектором розвитку українського АПК, що потребує подальшого комплексного вивчення й системної підтримки з боку держави, науки та бізнесу.

Література

1. Дзюба Т. Ю., Гончарук І. В. Розвиток аграрного підприємництва у сфері переробки малопоширених культур. *Економіка АПК*. 2021. № 11. С. 33-40.
2. Ковальчук І. М. Перспективи розвитку переробки нетрадиційних олійних культур в Україні. *Вісник аграрної науки*. 2020. № 2. С. 45-52.
3. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Огляд ринку олійних культур: статистика і тенденції. Київ: Мінагрополітики, 2023. 28 с.
4. OrganicInfo.ua – Портал органічного ринку України. URL: <https://organicinfo.ua> (дата звернення: 10.08.2025).
5. СБІ – Міністерство закордонних справ Нідерландів. Експорт нішевих рослинних олій до Європи. URL: <https://www.cbi.eu/market-information/niche-vegetable-oils> (дата звернення: 10.08.2025).
6. Погребняк О. В. Льон, амарант, розторопша – забуті джерела здоров'я та економіки. *Агросвіт*. 2021. № 5. С. 19-24.

7. Вініченко І.І., Теслюк Ю.В. Діджиталізація маркетингової стратегії підприємства. *Агросвіт*. 2022. № 23. С. 3-7.

8. Васильєв С.В., Масляєва О.О., Теслюк Ю.В. Роль інноваційних технологій у формуванні організаційно-економічних відносин в агропромисловому комплексі. *Агросвіт*. 2025. № 1. С. 26-32.

References

1. Dziuba, T.Yu. and Honcharuk, I.V. (2021), “Development of agrarian entrepreneurship in the processing of underutilized crops”, *Ekonomika APK*, vol. 11, pp. 33-40.

2. Kovalchuk, I.M. (2020), “Perspectives of processing non-traditional oil crops in Ukraine”, *Visnyk ahrarnoi nauky*, vol. 2, pp. 45-52.

3. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2023), *Ohliad rynku olijnykh kul'tur: statystyka i tendentsii* [Oilseeds market overview: statistics and trends], MAPFU, Kyiv, Ukraine.

4. Ukrainian organic market portal (2025), available at: <https://organicinfo.ua> (accessed 10 August 2025).

5. CBI – Ministry of Foreign Affairs of the Netherlands (2023), “Exporting niche vegetable oils to Europe”, available at: <https://www.cbi.eu/market-information/niche-vegetable-oils> (accessed 10 August 2025).

6. Pohrebniak, O.V. (2021), “Flax, amaranth, milk thistle – forgotten sources of health and economy”, *Ahrosvit*, vol. 5, pp. 19-24.

7. Vinichenko, I.I. and Tesliuk, Yu.V. (2022). “Digitalization of the marketing strategy of an enterprise”, *Ahrosvit*, vol. 23, pp. 3-7.

8. Vasil'ev, S.V Masliaieva, O.O and Tesliuk, Yu.V. (2025), “The role of innovative technologies in shaping organizational and economic relations in the agro-industrial complex”, *Ahrosvit*, vol. 1, pp. 26-32.

Стаття надійшла до редакції 16.09.2025 р.